

Filip Galović
Zagreb

SLASTICE U LOŽIŠKOME GOVORU – PRINOS POZNAVANJU ROMANIZAMA

UDK: 811.163.42'282.2(497.583Ložišća)

Rukopis primljen za tisak 25. 9. 2019.

Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

U čakavskim su govorima otoka Brača mnogi leksemi romanskoga postanja i danas živi, osobito među starijim svijetom. U članku se podastiru i obrađuju romanski nazivi za slastice u mjesnome govoru Ložišća na otoku Braču, prikupljeni za terenskih istraživanja autora ovoga rada.

Ključne riječi: romanizmi; slastice; govor Ložišća; otok Brač; dijalektologija

1. UVOD

Termin se 'romanizam' odnosi na svaki jezični element koji je ušao u proučavani jezik (dijalekt) iz nekoga romanskoga dijalekta ili jezika (usp. Gačić 1979: 4), odnosno romanizam je »element latinskog (novolatinskog) ili kojeg drugog romanskog jezika u nekom neromanskom jeziku« (Klaić 1985: 1174). Riječi romanskoga podrijetla mogu pripadati starijemu sloju

(dalmatoromanski leksički ostatci) ili novijemu sloju (mletački, dalmatinski mletački, tršćanski, standardni talijanski jezik) (usp. Spicijarić 2009: 21).

Čakavski govori na otoku Braču i danas obiluju romanizmima. Mnogi su leksemi romanskoga postanja živi i u frekventnoj upotrebi, osobito među starijim ljudima. Romanizmi su ovjereni u brojnim semantičkim poljima, u pojedinima više, u pojedinima manje, a osobito je zanimljiva kuhinjska i kulinarska terminologija. Ovdje se mogu izdvojiti nazivi za slastice kojih nije velik broj jer su se slastice nekoć rijetko pripravljalale s obzirom na to da je vladala neimaština. U novije doba, s jedne strane, starije žene veoma često pripravljaaju pojedine tradicionalne slastice, čime se čuvaju i njihovi nazivi, dok je s druge strane određeni broj slastica bio specifičan za nekadanje vrijeme i danas se više ne pripravlja, stoga i njihovi nazivi polagano blijede. Današnje je vrijeme na bračke trpeze donijelo mnoge nove vrste – savijače, pite, torte i brojne druge – pa tako i pojedino novo nazivlje.

Na temelju terenskih istraživanja autora ovoga rada ciljem je studije izdvojiti i analizirati nazive za slastice romanskoga podrijetla u čakavskome govoru Ložišća na otoku Braču.

2. MJESNI GOVOR LOŽIŠĆA NA OTOKU BRAČU

Ložišće je naselje na zapadnome dijelu otoka Brača u unutrašnjosti otoka. Danas ondje živi oko 150 stanovnika koji su uglavnom okrenuti zemljoradnji, poljoprivredi i uzgoju stoke. Riječ je većinom o starijem stanovništvu. Naselje polagano izumire, a time i sve ono što je sastavnim dijelom života ovih stanovnika. Pa i unatoč toj činjenici žive su i dalje neke pučke pobožnosti, staro liturgijsko pjevanje, pokladni običaji te pojedine druge tradicijske vrijednosti.

O ložiškome se govoru saznaje iz vrijednoga opisa M. Hraste *Čakavski dijalekat ostrva Brača* iz 40-ih godina te iz sintetskih opisa *Čakavština srednjodalmatinskih otoka* i *Ogled jezičnih osobina bračke čakavštine* P. Šimunovića iz 70-ih godina. Inače je govor mjesta Ložišća istražen u drugoj polovici XX. stoljeća kao punkt za Hrvatski jezični atlas, no rezultati tih istraživanja nisu još objavljeni. Govor je 80-ih godina obuhvaćen u članku *Sličnosti i razlike u govorima otoka Brača kao odraz migracijskih kretanja*

A. Sujoldžić, B. Finke, P. Šimunovića i P. Rudana. Važnije je fonološke, morfološke i sintaktičke osobine govora Ložišća na temelju novih istraživanja objavio F. Galović u članku *Jezične osobitosti mjesnoga govora Ložišća na otoku Braču* iz 2013. Godinu je kasnije isti objavio članak *Nazivi za zanimanja, zvanja i počasne službe romanskoga podrijetla u govoru Ložišća na otoku Braču*, a 2016. u koautorstvu s K. Papić članak *Imenice romanskoga podrijetla u semantičkoj sferi odjevnih predmeta, obuće te modnih i drugih dodataka u ložiškome govoru*.

Riječ je o ikavskome govoru (*tílo, kosīr*) s nekoliko stalnih ekavizama (*zēnica*). Poluglasovi su dali *a*, odnosno *o* (*maglā, dōn*), a dolaze i izolirani primjeri tipa *vazēst*. Stari su fonemi *l i *ɸ dali *u* (*tūst, žejūd*), *ɛ je u poznatim pozicijama dao *a*, odnosno *o* (*jāčmik, ujō(t)*). Govori se samoglasno *r* (*prēst, grmīt*), a u određenim se slučajevima razvija i sekundarno samoglasno *r* (*grhotā, prkūho(t)*). Uobičajeni su likovi *rēbāc, rēst* i *krēst*, odnosno *grēb*. U govoru je stari dugi *a* prešao u *o* (*glōvā, grōd*), a *o* dolazi u kasnije pokraćenim dugim slogovima (*pīton* 1. jd. prez., *smōkov* G mn.). Vokal je *a* pod kratkim akcentom u nefinalnome ili jedinome slogu produljen u *ā* (*dlāka, namāzo(t)*). Konsonantski sustav ne poznaje fonem *ž* (*žēp*), fonemi su *h* (*hīb, polpāzuh*) i *f* (*favūr, šufit*) stabilni. Često je *j* (*mejōš, mlāji, prporōjen*), rjeđe *d'* (*nahlōd'en, ad'utōnt*), a dolazi i *jd* u glagola izvedenih od *iti (*prōjde, nōjdemo*). Očuvano je tipično čakavsko *t'* (*nōt', plūta*).¹ Šćakavizam je redovit (*poprīšči(t), mōžjoni, grōzje*). Skupina se *čr* dobro čuva (*črjēn, črīvo*). Finalni je *l* sustavno zadržan (*sōkol, zdrīl; pōlca* G jd.), no otpada u pridjevu radnome muškoga roda jednine (*učinī, izvrnū, dōša*). Finalni *m* prelazi u *n* u nastavcima i nepromjenjivim riječima (*sestrōn, sēdan*), *l* u *j* (*zarōbjen, zemjā*). Česte su promjene tipa *vojnīški, gubilka* G jd., *proklēstvo*. Dolaze asimilacije (*š nīn; čīžme*), disimilacije (*sedavnā(j)st; lebrō*), umekšavanja (*gnīzdō, gnōj*) itd. Zanimljivo je čuti primjere poput *mōgeš, mōreš* i *mōžeš*. U ložiškome se govoru javljaju tri akcenta: *ā, â* i *ã*. Duljine su sačuvane ispred akcenata, ne i nakon njega. Osim duljenja *ā > ã* (v. gore), provodi se duljenje pred sonantom (*grōm, posōl*) i pred zvučnim konsonantom (*bōb, obīd*). Kratka je množina redovita (*mīši, gālebi*). Genitiv množine sviju rodova često ima *-ø* (*dōn, jōj, prāsok*) te *-ih* (gdje se *h* pokatkada likvidira) (*balūnih, držālih*,

¹ U radu se u primjerima, radi lakšega snalaženja, svagdje bilježi *ć*.

golubičih), a u muškome je rodu živ i *-ov* (*sinōv*). U dativu je, lokativu i instrumentalu imenica muškoga i srednjega roda potvrđen sinkretizam na *-ima* (uz fakultativno pojavljivanje naveska *n*) (*krōvima*, *krīlima*), a u ženskome rodu uz *-ima* (s fakultativnim naveskom *n*) (*bāčvima*) može doći i *-on* (*lozōn*). Nisu ni rijetke dvojake mogućnosti, npr. *mrōv* i *mrōvīh*, *slōv* i *slōvīh*, *mēndul* i *mēndulīh*, odnosno *ō(v)cima* i *o(v)cōn*. Od upitno-odnosnih zamjenica cirkuliraju *ča*, *če*, *čo*, dolazi *čěsa*, odatle i *nīčesa*, *svāčesa* pored *čěga*, *nīčega*, *svāčega*. Ovjereni su kompoziti *zōč*, *pōč*, *nōč*, *ūč*. Govori se *čihōv*, tako i *nīčihov* ‘ničiji’, *ničihōv* ‘nečiji’, *svāčihov* ‘svačiji’ te *nīko(r)* ‘nitko’, *nikōr* ‘netko’, *nīštō* ‘nešto’ i *nīšta*. Redovito je *-ega* (*lūdega*, *tūjega*), *-emu* (*drūgemu*, *pokōjnemu*) pored *-en* (*drūgen*, *pokōjnēn*). Infinitivi su apokopirani, a može nestati i finalni *-t* (*držā(t)*, *prīgnū(t)*, ali *plēst*). U 3. licu množine prezenta dominira *-du*, uz pokoji drugačiji ostvaraj (*pahōdu*, *pečū*), ali nikada *-e*. Oblici su glagola ‘biti’ za tvorbu kondicionala: *bi(n)*, *biš*, *bi*, *bimo*, *bite*, *bi(du)*. Premda novije vrijeme čini svoje, govor se Ložišća i danas pokazuje kao čvrst sustav.

3. POLAZIŠTE, ISTRAŽIVANJE I NAČIN OBRADBE JEDINICA

Znatan je dio naziva za slastice romanskoga postanja dobiven tijekom proteklih godina u radu na terenu u ovome mjestu. Osobito su se vrijednima pokazali brojni slobodni razgovori s obavjesnicima koji su se nerijetko doticali kuhinje, hrane i načina pripremanja hrane. Godine 2019. termini su ponovno provjereni i neki dopunjeni. Osim prijašnjih obavjesnika, koji su istaknuti u ranije objavljenim radovima, u novijem se terenskome radu ponajvećma istaknula Helena Valerijev (rođ. Martinović) (1946.).

Natuknice su poredane abecednim slijedom. Masnim je pismom istaknuta natuknica. Genitiv se piše ukoliko je akcent različit od onoga u polaznome obliku ili je došlo do nekih fonoloških i morfonoloških promjena. Potom slijede gramatički podatci te sinonim ili definicija značenja na standardnome jeziku. Pod svakom je natuknicom na ložiškome idiomu zabilježen jedan primjer koji su naveli informatori. U tijelu se teksta natuknice iz izabranih rječnika navode termini i značenja koji su povezani s podrijetlom natuknice, odnosno etimološki opis – podastiru se potvrde važne za utvrđi-

vanje bliže (neposredne) etimologije (*etymologia proxima*), a u pojedinim se slučajevima razmatra i daleka (krajnja) etimologija (*etymologia remota*) (usp. Muljačić 2003). U nastavku se navode značenja i potvrde iz Klaićeva rječnika stranih riječi. Nakon svega se, ukoliko ih se našlo u dijalekatnim rječnicima, dopisuju romanski nazivi za pojedinu slasticu u drugim južnočakavskim govorima, kako bi se dobila cjelovitija slika o njihovoj rasprostranjenosti.²

4. BIBLIOGRAFSKE KRATICE

(Bo) – Boerio, Giuseppe. (1867). *Dizionario del dialetto veneziano*. Venezia: Reale tipografia di Giovanni Cecchini edit.

(Co.Zo) – Cortelazzo, Manlio; Zolli, Paolo. (1999). *DELI – Dizionario Etimologico della Lingua Italiana*. Bologna: Zanichelli.

(Do) – Doria, Mario. (1987). *Grande dizionario del dialetto triestino*. Trieste: Il Meridiano.

(Kl) – Klaić, Bratoljub. (1985). *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: NZMH.

(Mi) – Miotto, Luigi. (1984). *Vocabolario del dialetto veneto-dalmata*. Trieste: LINT.

(Pa) – Paoletti, Ermolaio. (1851). *Dizionario tascabile veneziano-italiano*. Venezia: Tipografia di Francesco Andreola.

(Sk) – Skok, Petar. (1971–1974). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV. Zagreb: JAZU.

(Vi) – Vinja, Vojmir. (1998–2004). *Jadranske etimologije. Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku*, I–III. Zagreb: HAZU, Školska knjiga.

(Zi) – Zingarelli, Nicola. (2006). *Lo Zingarelli. Vocabolario della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli.

Rječnici su južnočakavskih govora označeni na sljedeći način:

---

² Potvrde se iz drugih dijalekatnih rječnika navode u onome obliku u kojem su zabilježene u izvorniku. Izuzetak ovdje predstavljaju potvrde iz viškoga rječnika. Naime, u tome rječniku znak za kratkouzlazni akcent zamjenjuje znak za kratkosilazni. Ovdje se na tim mjestima bilježi kratkosilazni akcent.

(Bi) – Bibinje – Šimunić, Božidar. (2013). *Rječnik bibinjskoga govora*. Zadar: Ogranak Matice hrvatske u Zadru.

(Bl) – Blato na otoku Korčuli – Milat Pandža, Petar. (2015). *Rječnik govora Blata na Korčuli*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

(Br) – Brusje na otoku Hvaru – Dulčić, Jure; Dulčić, Pere. (1985). »Rječnik bruškoga govora«. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 7, 2: 371–747.

(Hv) – grad Hvar – Benčić, Radoslav. (2014). *Rječnik govora grada Hvara. Forske rici i štorije*. Hvar: Muzej hvarske baštine – Hvar.

(Mu) – otok Murter – Juraga, Edo. (2010). *Rječnik govora otoka Murtera*. Murter – Šibenik: Ogranak Matice hrvatske Murter – Županijski muzej Šibenik.

(Ok) – Okruk na otoku Čiovu – Buličić, Manuela Bareta. (2015). *Okruška rič. Ričnik okruškoga govora*. Split: Naklada Bošković.

(Pr) – Pražnica na otoku Braču – Ivelić, Ivo. (2015). *Prožniški libar. Riči, judi, zgode i još puno tega, sve prožniško*. Pražnica: Naklada Bošković.

(St) – Split – Jutronić, Dunja. (2018). *Spliske riči. Rječnik hrvatski standardni jezik – splitski govor*. Split: Matica hrvatska – ogranak u Splitu.

(Tr) – Trogir – Geić, Duško. (2015). *Rječnik i gramatika trogirskoga cakavskoga govora*. Split: Književni krug Split – Združeni artisti Trogir.

(Vis) – Vis na otoku Visu – Roki Fortunato, Andro. (1997). *Libar viškiga jazika*. Toronto: Libar Publishing.

5. ROMANSKI NAZIVI ZA SLASTICE U LOŽIŠKOME GOVORU

arancîn *m* ušećerena kora naranče

Arancîni su ti ol narônče... će sè činĩ sa cùkron. Bìserka je nìkidon činĩla arancîne po mi je donĩla jelnù šaku.

U talijanskome jeziku dolazi oblik *arancino* (Zi.137), prema *arancio/arancia* < arap. *nārang*, perz. *nārang* (Zi.137, Co.Zo.120). Klaić bilježi: *arancîni* (tal. *arancia*) sa značenjima »1. ušećerena kora naranče; 2. male, osušene i ušećerene naranče« (Kl.93). U gradu Hvaru i u Splitu govore *arancîn* (Hv.89, St.182), a istu varijantu čujemo i u Trogiru, no s nešto drugačijim akcentom: *aràncîn* (Tr.28).

cùkar de ôrz, cùkra de ôrza *m* bomboni od uprženoga šećera

Bילו bi se prîn činilo i cùkar de ôrz; tô su ti bìli cukarîni od karamelônega cùkra.

U mletačkome se sreće *zucaro d'orzo* (Bo.823, Pa.390) u značenju »pasta fatta di farina d'orzo, buona a mollificare la tosse« (Bo.823), a u mletačko-dalmatinskome *zùcaro de ôrzo* u značenju »rimedio casalingo contro la tosse invernale« (Mi.228). Rječnik tršćanskoga dijalekta sadrži potvrdu *zùchero d'orzo* (Do.823). Zingarelli bilježi: *zùcchero d'orzo* sa značenjem »cubetto a base di zucchero fuso (un tempo lo zucchero prima della cottura veniva sciolto in un infuso di orzo tostato)« (Zi.2065). Etimologija je vidljiva u lat. *săccharu(m)*, grč. *sákcharon* < arap. *súkkar* (Sk.III.385; Zi.2065–2066; Co.Zo.1855). Što se tiče druge sastavnice, Skok smatra da je riječ o talijanizmu: tal. *orzo* < lat. *hordeum*. (Sk.II.568). U gradu je Visu registrirano *cùkar de ôrz* (Vis.64), u Blatu na Korčuli *cukarodôrza*, *cukaradôza* i *cukardeôrz* (Bl.96), u gradu Hvaru, Splitu i Trogiru *cùkar de ôrzo* (Hv.127, St.34, Tr.69).

cukarîn *m* slatkiš od šećera, bombon

Starïji jôš rěčedu cukarîni, a danäs se rěče i tô i bombôni.

Boerio i Paoletti evidentiraju termin *zucarìn* »zuccherino« (Bo.823, Pa.390), jednako kao i Miotto: *zucarìn* »zuccherino« (Mi.228). U standardnome je jeziku zastupljen lik *zuccherino* (prema *zùcchero*) (Zi.2065, Co.Zo.1855). Termin se *cukarîn* sreće u gradu Hvaru, Pražnicama na Braču i Splitu (Hv.128, Pr.31, St.34) te također u Trogiru, no ondje dolazi dvostruki akcent: *cukàrîn* (Tr.70).

ćikulôta ž čokolada

Taşelâla san mu gâće, ma mi nônke nî dônî ćikulôtu. Jô bi bila çagôl kûpîla, makôr ćikulôtu îli dvôdese dëk kafë.

U Boerijevu i Paolettijevu rječniku stoji ovjera *chiocolata* (Bo.167, Pa.55), u Miottovu *cicolàta* i *ciculàta* (Mi.51), u Dorijinu *cicolata* (Do.151). U standardnome se talijanskome jeziku nahodi termin *cioccolàta* (Zi.342). Leksem je u različitim varijantama dobro zastupljen u južnoj čakavštini: *ćikulôta* u Blatu na Korčuli (Bl.106), *ćikulôta* u gradu Visu i u Pražnicama na Braču (Vis.68, Pr.32), *ćikulôta* u Splitu i u Okruku na Čiovu (St.40, Ok.74), *cikòlâta* u Trogiru (Tr.64), *ćikulâta* u Bibinjama (Bi.190).

galeŧina ž keks

Jõ svåko jÿtro kal se ustånen popijÿn cÿrnu kafu sa suzÿ mlÿkå, izÿn dvÿ galeŧine i tõ mi je dõsta do põlnÿ.

Miotto bilježi leksem *galeŧina* (Mi.87), a jednaka je varijanta uočena u Dorijinu rječniku: *galeŧina* (Do.258). Standardni jezik ima *gallettina*, prema *gallÿtta* < franc. *galette*, izvedeno iz *galet* (Zi.761, Co.Zo.631). Termin se dosta pojavljuje u južnočakavskome dijalektu. U nizu je naselja zabilježena *galeŧina*: u Blatu na Korčuli, u gradu Visu, u gradu Hvaru, u Pražnicama na Braču, u Splitu, na Murteru (Bl.139, Vis.118, Hv.174, Pr.40, St.73, Mu.90). U Okruku je na Čiovu registrirana varijanta *galeŧini* (mn.) (Ok.119), u Trogiru *galÿtÿn* i *galÿtÿna* (Tr.103), a u Bibinjama *galeŧÿn* (Bi.240).

garÿtula ž uskrсна slatka pletenica s jajem u sredini

Za Uskÿs se činÿ garÿtula. Umÿsi se kõ krÿh, slõki, ali våko kõ pletenÿca i ondå unÿtra zabodÿš jõje.

U mletačko-dalmatinskome nahodimo pojavnicu *garÿtola* sa značenjem »dolce pasquale« (Mi.88). Prema Skoku termin je *garÿtula* dalmatoromanski deminutiv na *-itula* < vlat. *gallitula (Sk.I.553), što potvrđuje i Vinja pod natuknicom *garÿtula* (Vi.I.173). U Klaićevu je izvoru uvršten oblik *garÿtola* (tal. *garitula*) »uskršnji kolač« (Kl.470). U gradu je Visu, Brusju na Hvaru, gradu Hvaru i Pražnicama na Braču evidentirana pojavnica *garÿtula* (Vis.120, Br.450, Hv.176, Pr.41), u Trogiru *garÿtul*, ali se čuje i *garÿtula* (Tr.104), na Murteru *karÿtula* (Mu.128).

gulozarÿja ž slatkiš, slastica

Po vås dõn jÿ gulozarÿje, zatõ ne mõge ništa jÿst za obÿd.

U Miottovu je i Dorijinu rječniku zabilježena riječ *golosaria* u značenju »leccornia« (Mi.90, Do.274). Leksem je dosta čest na južnočakavskome području: *gulozarÿja* u gradu Visu, gradu Hvaru, Pražnicama na Braču i u Jezerima na Murteru (Vis.136, Hv.187, Pr.43, Mu.96), *goluzårÿje/gulozårÿje* u Splitu (St.157), *gulozårÿja* u Trogiru (Tr.114), *goluzarÿja* i *gulozarÿja* u Okruku na Čiovu (Ok.124), *goluzårÿja* u Bibinjama (Bi.248).

konfèti, *konfètih m mn.* 1. vrsta sitnih tvrdih slatkiša, uvijeni bomboni (ob. na svadbama); 2. korijandoli, šareni papirići (za bacanje u veselim prilikama)

Tvrđi bombôni, će nò bùde ù pir, rěčemo konfèti.

Boerijev izvor nudi oblik *confèto* (Bo.188). U standardnome talijanskome jeziku lik *confèto* nosi značenje »piccolo dolce di zucchero cotto, generalmente in forma ovale per lo più contenente mandorle, pistacchi, nocciole e sim., tradizionalmente offerto in occasione di battesimi, cresime e matrimoni« (Zi.423), a podrijetlo vuče iz lat. *confectu(m)*, part. pass. di *conficere*, comp. di *cŭm + fācere* (Co.Zo.376). Kod Skoka je zabilježeno: *kunfèt* »slatkiš« (Rab, Božava) < tal. *confetto*, poimeničen part. perf. od *conficere* (Sk II.234). Klaić navodi lik *konfèti* (tal. *confetto*) te tumači značenje: »prvotno kolačići kojima su se nabacivali na zabavama; danas raznobojni papirni kružići kojima ljudi obasipaju jedan drugog na plesovima i maskeradama« (Kl.722). U južnih je čakavaca uglavnom značenje 'vrsta bombona', a ponegdje i 'šareni papirići'. Južnočakavske su potvrde: *konfèti* u gradu Visu i u gradu Hvaru (Vis.231, Hv.246), *kònfeti* u Splitu (St.34), *kunfèt* u Okruku na Čiovu i u Bibinjama (Ok.188, Bi.342), *kunfèt* u Trogiru (Tr.184), a zanimljivo je da se u Blatu na Korčuli spomenuta dva značenja obično govore zajedno: *kunfèti* i *korjānduli* (Bl.218).

kotoñôta/kotuñôta ž želatinasta marmelada od dunja, kitnikez

Prîn se činila kotoñôta, sāl vèj tèga nĩ.

U standardnome je talijanskome jeziku zasvjedočen oblik *cotognàta* koji nosi značenje »marmellata di mele o pere cotogne« (Zi.470). Etimologija je te riječi vidljiva u lat. *cotōneu(m)* < gr. *kydōnios* (Co.Zo.408). Mletački lik glasi *codognàda* »vivanda di cotogne cotte col mosto« (Bo.176), jednako kao i mletačko-dalmatinski *codognàda* »marmellata di mele cotogne, fatta in casa, per la merenda dei bambini« (Mi.54). Pod natuknicom *gdūnja* Skok bilježi *kotònjata* »marmelada, sir od dunja« (Dubrovnik, Cavtat), *kodònjāda* (Korčula), *kodunāta* (Budva), a sve prema tal. *cotognato* (Sk.I.557–558). U Klaićevu je izvorniku evidentirano: *kotònjāta* (tal. *cotogna*) »pekmez od dunja« (Kl.746). U gradu se Visu govori *kotonjôda* i *kodonjôta* (Vis.226), u Blatu na Korčuli *kotonjāta* (Bl.211), u gradu Hvaru *kotonjôta* (Hv.252), u Splitu *kodonjāta/kotonjāta* (St.200), u Trogiru *kotònjāta* (Tr.175).

krokônt/krokānat,³ krokônta *m* vrsta slastice od badema i šećera, krokant

Krokônt je vāko ðugaški, ũski... stāvu se mēndule istr̥vjene i cūkar karamelōni. Kal biš bī ðōbi kusīć krokônta, tō bī ti bī vās svīt, bī biš kuntēnat.

Lik *crocante* »berlingozzo« bilježe Boerio i Paoletti (Bo.209, Pa.69). Standardnojezični termin glasi *croccante* te pokriva značenje »dolce di mandorle tostate e zucchero cotto« (Zi.480). Podrijetlo je termina povezano s francuskim likom *croquant*, prema *croquer* (Co.Zo.417). U Skoka je zastupljen lik *kròkanat* u značenju »kolač od prženih bajama i šećera« (Dubrovnik, Cavtat), a izvodi ga iz tal. poimeničenoga part. prez. *croccante*, mlet. *crocante*, od *croccare* < franc. *croquer* (Sk.II.208). Kod Klaića čitamo: *kròkan(a)t* (tal. *croccante*) (Kl.757). Južnočakavske su ovjere: iz grada Visa *korokônt* i *krokônt* (Vis.237), iz Blata na Korčuli *krokānat* i *krokôn* (Bl.215), iz Brusja na Hvaru i iz grada Hvara *krokônt* (Br.512, Hv.255), iz Pražnica na Braču *krokānat* (Pr.59), iz Splita *krokānt/kròkanat* (St.174), iz Okruka na Čiovu *krokānat* (Ok.185), iz Trogira *kròkānat* (Tr.180).

hřstula *ž* vrsta pržene slastice od tanje trake tijesta (najčešće u obliku mašne)

Jō san bila učinila, kal je bī Svēti Ivôn i Pāval, břž dvō kilà hřstul.

U rječničkim je izvorima ovjereno: *cròstoli* »pasta di farina bianca intrisa con uova e zucchero, tirata a guisa di vermicelli, ingraticolata insieme e frita nel grasso di porco o nel butirro« (Bo.210), *crostoli* »crespelli« (Pa.69), *cròstolo* »dolce casalingo, cenci« (Mi.60), *cròstolo* »sfoglia di pasta frita dolce e crocante« (Do.186). U Zingarellijevu se rječniku pojavljuje *cròstolo*, što se povezuje s lat. *crústulu(m)* < *crústa(m)* (Zi.484). Klaić bilježi *kròštule* (lat. *crustulum*) »vrsta hrskavog kolača pečenog na masti« (Kl.759). Varijante su na južnočakavskome terenu: *hrùštule* (mn.) u gradu Visu (Vis.145), *hřstula* i *hròstula* u Blatu na Korčuli (Bl.156), *hrùstula* u Brusju na Hvaru i u Pražnicama na Braču (Br.469, Pr.45), *hròštule* i *kròštule* (mn.) u gradu Hvaru (Hv.194), *kròštula* i *hròštula* u Splitu (St.190), *kròštula* u Okruku na Čiovu (Ok.185), *kròštula* u Trogiru (Tr.180), *kròštule* (mn.) u Jezerima na Murteru (Mu.141), *kròštula* u Bibinjama (Bi.335).

³ *Krokônt* je češće, *krokānat* rjede.

mendulät, mendulâta *m* vrsta slastice od badema, bademnjak

Bî bi jedôn dõša na pijăcu prodõvâ(t) mendulâte i slădolede, i po vrućinî i sũncu – i nîkal mu se nî rastopîlo!

Svi izvori imaju jednake oblike: *mandolàto* »composto di mele, di chiara d'uovo e per la maggior parte di mandorle« (Bo.392), *mandolato* »mandorlato« (Pa.168), *mandolàto* »torrone« (Mi.112), *mandolato* »mandorlato, torrone« (Do.353). Standardni lik glasi *mandorlâto* (Zi.1051). Podrijetlo se vidi u kasnolatinskome *amândula(m)* (iz klasičnoga latinskoga *amygdala(m)*) < grčki *amygdálē* (Co.Zo.922). Klaić notira: *mandôlât* i *mandûlât* (tal. *mandorlato*) »slatkiš od badema, bademovac, bademnjak, bajamovac« (Kl.841). U gradu je Visu registrirano *mandolât* i *mandulât* (Vis.278), u Blatu na Korčuli *mandulât* (Bl.238), u Brusju na Hvaru i u gradu Hvaru *mandulât* (Br.527, Hv.281), u Splitu *mandûlat* (St.30), u Trogiru *mandûlât* pored *mandûlêt* (Tr.204).

pandešpôn, pandešpâna *m* vrsta kolača od brašna, šećera i jaja (nalik na biskvit)

Pandešpôn sličî na biskvît, năko õbišno; tõ se stăvi mukĕ, cùkra i jõja i tõ se izmîšo.

U Boerijevu je rječniku zabilježeno *pan de Spagna* i *pan di Spagna* (Bo.466). U rječniku talijanskoga standardnoga jezika stoji: *pandispagna* i *pan di Spàgna* (da *Spagna*) »dolce a base di farina, fecola di patate, uova, zucchero e burro« (Zi.1259). Skok pod natuknicom *pan*² uvrštava varijante *pandišpanj* (Potomje), *pandešpânj*, *patišpanja* (Banja Luka) koje izvodi iz tal. *pan di Spagna* (Sk.II.596). Klaić tumači da je *pandišpanj* (tal. *pan di Spagna*) »vrsta suhog kolača od brašna, šećera, jaja i oraha« (Kl.998). Ovje-re su iz nekih južnočakavskih punktova: *pandišpânja* pored *pân de spânja* iz grada Visa (Vis.368), *pāndešpânj*, *pāndišpân*, *pāndišpân* iz Blata na Korčuli (Bl.298), *pandešpânja* i *pandišpânja* iz grada Hvara (Hv.340), *pandešpânja/pandišpânja/pandešpânj/pandišpânj* iz Splita (St.157), *pandišpânja* iz Trogira (Tr.270).

paradižõt *m* vrsta slastice od jaja i mlijeka

A kal zamûtiš paradižõt, õn vajõ da počîne, da se dobrõ ohlõdi.

Potvrđnica se *paradisèto* u značenju »dolce casalingo« pojavljuje u Mi-ottovu rječniku (Mi.144). Termin nije rijedak u južnoj čakavštini: *paradižèt*

u gradu Visu (Vis.369), *paradižèt* u Blatu na Korčuli i u gradu Hvaru (Bl.299, Hv.341), *paradižet* u Splitu (St.157), *paradižòt* u Okruku na Čiovu (Ok.276), *paradižèt* u Trogiru (Tr.271).

pășta ž 1. tjestenina; 2. slastica (od kreme)

Na rîvu u Makedõnca ùvik sèdemo po izîmò po păștu.

Boerio notira *pasta* (Bo.479), jednako kao i Doria (Do.439). U standardnome jeziku dolazi *pàsta* (Zi.1285), a etimologija se riječi povezuje s *pășta(m)* < gr. *pastái*, izvedeno iz *pássein* (Co.Zo.1147). U Skokovim Etimologijama pod *pășt* stoje akcenatske varijante *pășta* (Perast, Dubrovnik, Potomje), *pâsta* (Božava) < tal. *pasta* (Sk.II.618). Klaić tumači da je *pășta* (< tal. *pasta*) »tijesto, tjesetenina, rezanci, makaroni i sl.« (Kl.1017). U gradu je Visu zabilježena varijanta *pășta* (Vis.375), u Blatu na Korčuli *pășta* (Bl.302), u gradu Hvaru i Praznicama na Braču *pășta* (Hv.345, Pr.80), u Splitu, Okruku na Čiovu, na Murteru te u Bibinjama *pășta* (St.156, Mu.194, Bi.483), u Trogiru *pășta* (Tr.276).

prșurâta ž vrsta okrugloga uštipka, fritula

Bîli bidu se prîn prșurâte frîgole u ûje ol mâslin, jer nî bilo sõjê, a sâl si naušan svè u sõjù.

Skok pod *pșura* bilježi *psurata* (Korčula, Šibenik), *prșurâta* (Hvar, Brač, Vis), *pișurata* (Kučište) i druge varijante, što je dalmatoromanska izvedenica na *-ata* prema lat. *frixoria* (Sk.III.58). Južnočakavske su potvrde: *parșurâte* (mn.) u gradu Visu (Vis.372), *prșurâta*, *prușurâta* i *pușurâta* u Blatu na Korčuli (Bl.354), *parșurâta* u Brusju na Hvaru (Br.584), *pașurâta* i *parșurâta* u gradu Hvaru (Hv.346), *prșurâta* u Praznicama na Braču (Pr.90), *prșurâta* pored *frîtula* u Splitu (St.43), *prșurâta* u Trogiru (Tr.328) pored *frîtula* (Tr.100), *prșunâta* na Murteru (Mu.216). Okruk na Čiovu, primjerice, ima jedino *frîtula* (Ok.114).

rafijòli, rafijòlih *m mn.* vrsta suhih kolača u obliku polumjeseca punjena mljevenim bademima (ili orasima)

Kal činîš rafijòle, tîsto bùde tònko, ondà sîčêš vâko na tròkute... tò se napùni sa mlivènin mēndulima, a sâl mēcu i oriħov.

Pod natuknicom *rufioi* kod Boeria čitamo *rafioi* i *rafìoli* »vivanda in piccoli pezzetti, fatta col ripieno di erbe battute con cacio, uova ed altro, e

che si cuoce in minestra ed anche in frittura« (Bo.587), a iste su varijante zastupljene u Paolettijevu rječniku (Pa.264). U drugim je rječnicima registrirano: *rafiòl* »raviolo, dolce casalingo, con ripieno di mandorle e noci« (Mi.165); *rafiol* »raviolo« (Do.507). Skok pod natuknicom *rafiòl* navodi etimologiju: mlet. *rafioli*, *rafiol*, furl. *rafiol*, tosk. *raviuòli* (Sk.III.97). Klaić navodi *rafioli* (tal. *ravioli*) te tumači da su to »valjuščići od sjeckanog mesa« (Kl.1127). Među južnim se čakavcima sreće: *rafijòl* i *rafjòl* u gradu Visu (Vis.449), *rafijòli* (mn.) u Blatu na Korčuli (Bl.360–361), *rafiòl/rafijòl* u Splitu (St.75), *rafijòli* (mn.) u Okruku na Čiovu (Ok.323). Zanimljivo je da termin u navedenim mjestima označuje suhi kolač, dok je u Trogiru *rafijòl* »valjušak od sjeckanog mesa (obično u umaku)« (Tr.334).

rožàta ž vrsta želatinaste slastice od mlijeka, jaja i šećera koja se kuha na pari

Kal su dõšli naši susìdi iz Òsjeka, jõ san bila učinìla rožàtu, a govòri òn mènì: 'Gõsposito, vãko ništò jõš nìsòn jì'.

Rječnički izvori nude sljedeće potkrepe: *rosàda de late* »sorta di latte nel tegame fatto di latte, zucchero e uova dibattute insieme« (Bo.584), *rosàda de late* »lattaiuolo« (Pa.262), *rosàda* »dolce casalingo«, odnosno »uova, latte, un pizzico di farina, limone grattugiato, zucchero« (Mi.172). Termin je ovjeren u nekim južnočakavskim mjestima: *rožàta* i *rožàda* u gradu Hvaru (Hv.406), *rožàta* i *rožàda* u Splitu (St.189), *rožàda* u Okruku na Čiovu (Ok.334), *ròžàda* u Trogiru (Tr.353).

šavajòrda ž vrsta laganijih keksa od brašna, jaja i šećera

Ondà si imò ìsto vãko òbišne kèkse, jèdnostavne, zvòli su se šavajòrda.

U mletačkome je zastupljen lik *savogiardo* »cibo fatto con fior di farina, zucchero e uova, e per lo più si fa in fette e si vende colle confetture« (Bo.603), a u standardnome talijanskome jeziku *savojàrdo* »biscotto oblungo, soffice e molto nutriente, a base di farina, uova e zucchero« (Zi.1610). Etimologiju valja tražiti u *Savoia* (Co.Zo.1442). Inače i u tršćanskome dolazi *savoiardo* (Do.554). Vinja pod *savajòrda* bilježi razne varijante, među kojima i zanimljive likove šavorjâga iz Nevidana na Pašmanu, *švojârda* iz Tivata, *ševujâda* iz Šibenika i sl. Tumači da je riječ o terminu preuzetim iz mlet. *savogiardo*, tal. *savoiaro* (Vi.III.157). U Blatu na Korčuli čujemo *šavrjâda* i *savrjâda* (Bl.415), u gradu Hvaru *šavajòrd* (Hv.437), u Splitu

šavojârdi (mn.) (St.190). U Brusju je na Hvaru *šavarjôga* ovjerena u značenju »slatkiš; bombon« (Br.675), a u Trogiru *šavòjârda* »vrsta biskvita, bijeli keks« (Tr.363).

škañôta *ž* vrsta suhoga kolača (pečeni su se ob. sušili na špagi i umakali npr. u mlijeko)

Okrûgli sîhi kò kolôči, çè bùdedu nanîzoni na špôg, po starînsku se rêçe škañôta.

Mletačko-dalmatinska varijanta glasi *scagnàta*, a nosilac je značenja »ciambella tenera, all'olio, per il caffelatte della mattina« (Mi.179). Skok pod natuknicom *škanata* bilježi oblike *škànjata* iz Korčule te *škànjeta* iz Dubrovnika i Konavli (Sk.III.398). U gradu se Visu govori *skonjôta* (Vis.494), u Blatu na Korčuli *škanjôta* (Bl.420), u gradu Hvaru *škanjòti* (Hv.442), a u Pražnicama na Braču *škanjôta* (Pr.103).

POPIS OBRAĐENIH TERMINA

arancîn *m* ušecerena kora naranče

cûkar de ôrz, *cûkra de ôrza m* bomboni od uprženoga šećera

cukarîn *m* slatkiš od šećera, bombon

ćikulôta *ž* čokolada

galefîna *ž* keks

garîtula *ž* uskrсна slatka pletenica s jajem u sredini

gulozarîja *ž* slatkiš, slastica

hřstula *ž* vrsta pržene slastice od tanje trake tijesta (najčešće u obliku mašne)

konfèti, *konfètih m mn.* 1. vrsta sitnih tvrdih slatkiša, uvijeni bomboni (ob. na svadbama); 2. korijandoli, šareni papirići (za bacanje u veselim prilikama)

kotoñôta/kotuñôta *ž* želatinasta marmelada od dunja, kitnikez

krokônt/krokānat, *krokônta m* vrsta slastice od badema i šećera, kroat

mendulât, *mendulâta m* vrsta slastice od badema, bademnjak

pandešpôn, *pandešpāna m* vrsta kolača od brašna, šećera i jaja (nalik na biskvit)

paradižòt *m* vrsta slastice od jaja i mlijeka

pāšta *ž* 1. tjestenina; 2. slastica (od kreme)

pršurāta *ž* vrsta okrugloga uštipka, fritula

rafijòli, rafijòlih *m mn.* vrsta suhih kolača u obliku polumjeseca punjena mljevenim bademima (ili orasima)

rožāta *ž* vrsta želatinaste slastice od mlijeka, jaja i šećera koja se kuha na pari

šavajòrda *ž* vrsta laganijih keksa od brašna, jaja i šećera

škañòta *ž* vrsta suhoga kolača (pečeni su se ob. sušili na špagi i umakali npr. u mlijeko)

ZAKLJUČAK

U članku su izdvojeni i obrađeni romanski nazivi za slastice u mjesnome govoru Ložišća na otoku Braču, prikupljeni za terenskih istraživanja autora ovoga rada. Riječ je o 20 termina romanskoga postanja. Neki se od njih čuvaju bolje, neki se danas upotrebljavaju manje jer se pojedine slastice više ne pripravljaaju. I nazivi su za slastice, kao i riječi općenito, svjedok određenoga vremena i načina života, pa ih je važno precizno zabilježiti jer su iznimna kulturna i tradicijska vrijednost koja blijedi s nanosima novoga vremena.

LITERATURA I IZVORI

Boerio, Giuseppe. (1867). *Dizionario del dialetto veneziano*. Venezia: Reale tipografia di Giovanni Cecchini edit.

Benčić, Radoslav. (2014). *Rječnik govora grada Hvara. Forske rici i štorije*. Hvar: Muzej hvarske baštine – Hvar.

Buličić, Manuela Baretta. (2015). *Okruška rič. Ričnik okruškoga govora*. Split: Naklada Bošković.

Cortelazzo, Manlio; Zolli Paolo. (1999). *Il nuovo etimologico. Dizionario etimologico della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli.

Deanović, Mirko; Jernej, Josip. (2002). *Talijansko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.

Divković, Mirko. (1900). *Latinsko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Naprijed. (reprint 1980.)

Doria, Mario. (1987). *Grande dizionario del dialetto triestino*. Trieste: Il Meridiano.

Dulčić, Jure; Dulčić, Pere. (1985). »Rječnik bruškoga govora«. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 7, 2: 371–747.

Gačić, Jasna. (1979). »Romanski elementi u splitskom čakavskom govoru«. *Čakavska rič*, 1, 1: 3–54.

Galović, Filip; Papić, Ketii. (2016). »Imenice romanskoga podrijetla u semantičkoj sferi odjernih predmeta, obuće te modnih i drugih dodataka u ložiškome govoru«. *Čakavska rič*, 44, 1–2: 79–129.

Galović, Filip. (2017). »Jedna skupina riječi romanskoga postanja u mjesnome govoru Pražnica na otoku Braču«. *Čakavska rič*, 45, 1–2 : 23–54.

Galović, Filip. (2013). »Jezične osobitosti govora Ložišća na otoku Braču«. *Fluminensia*, 25, 1: 181–198.

Galović, Filip. (2014). »Nazivi za zanimanja, zvanja i počasne službe romanskoga podrijetla u govoru Ložišća na otoku Braču«. *Čakavska rič*, 42, 1–2: 87–112.

Galović, Filip. (2016). »O nekoliko romanizama u dolivaškome govoru na otoku Šolti«. *Baščina*, 25: 65–71.

Geić, Duško. (2015). *Rječnik i gramatika trogirskoga čakavskoga govora*. Split: Književni krug Split – Združeni artisti Trogir.

Ivelić, Ivo. (2015). *Prožniški libar. Riči, judi, zgode i još puno tega, sve prožniško*. Pražnica: Naklada Bošković.

Juraga, Edo. (2010). *Rječnik govora otoka Murtera*. Murter – Šibenik: Ogranak Matice hrvatske Murter – Županijski muzej Šibenik.

Jutrović, Dunja. (2018). *Spliske riči. Rječnik hrvatski standardni jezik – splitski govor*. Split: Matica hrvatska – ogranak u Splitu.

Klaić, Bratoljub. (1985). *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: NZMH.

Lisac, Josip. (2009). *Hrvatska dijalektologija 2: Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Marković, Irena. (2017). »Lessico marinaresco urbano – prestiti romanzi a Zara«. *Annalles. Anali za istrske in mediteranske študije. Series Historia et Sociologia* 27, 3: 641–650.

Milat Pandža, Petar. (2015). *Rječnik govora Blata na Korčuli*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Miotto, Luigi. (1984). *Vocabolario del dialetto veneto-dalmata*. Trieste: LINT.

Muljačić, Žarko. (1998). »Tri težišta proučavanju elemenata ‘stranog’ porijekla«. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 23–24: 265–280.

Muljačić, Žarko. (2003). »O dvjema vrstama hrvatskih ‘pseudoromanizama’«. *Filologija*, 40: 95–112.

Paoletti, Ermolaio. (1851). *Dizionario tascabile veneziano-italiano*. Venezia: Tipografia di Francesco Andreola.

Pinguentini, Gianni. (1954). *Dizionario storico etimologico del dialetto triestino*. Trieste: Borsatti.

Roki Fortunato, Andro. (1997). *Libar viškiga jazika*. Toronto: Libar Publishing.

Rosamani, Enrico. (1990). *Vocabolario giuliano*. Trieste: LINT.

Skok, Petar. (1971–1974). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV. Zagreb: JAZU.

Spicijarić Paškvan, Nina. (2018). »Nazivi slastica u fijumanskom idiomu«. *Fluminensia*, 30, 2: 45–61.

Spicijarić, Nina. (2009). »Romanizmi u nazivlju kuhinjskih predmeta u govoru Dubašnice na otoku Krku – etimološka i leksikološka obrada«. *Fluminensia*, 21, 1: 7–24.

Šimunić, Božidar. (2013). *Rječnik bibinjskoga govora*. Zadar: Ogranak Matice hrvatske u Zadru.

Šimunković, Ljerka; Kezić, Maja (2004). *Glosar kuhinjske i kulinarske terminologije romanskog podrijetla u splitskome dijalektu*. Split: Dante Alighieri.

Šimunković, Ljerka. (2009). *I contatti linguistici italiano-croato in Dalmazia. Hrvatsko-talijanski jezični dodiri u Dalmaciji*. Split: Dante Alighieri.

Tamaro, Sandra. (2017). *Boljunske etimologije. Podrijetlo romanizama u boljunskim govorima*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.

Vinja, Vojmir. (1998–2004). *Jadranske etimologije. Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku*, I–III. Zagreb: HAZU, Školska knjiga.

Zingarelli, Nicola. (2006). *Lo Zingarelli. Vocabolario della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli.

TRADITIONAL PASTRY IN THE LOCAL DIALECT OF LOŽIŠĆE – A CONTRIBUTION TO THE KNOWLEDGE OF NEO-LATINISMS

Summary

In the Chakavian dialects of the island of Brač numerous lexemes of Romantic origin have been used to this day, especially among the elderly population. This article presents and elaborates the Neo-Latin names of pastry in the local dialect of Ložišće in the island of Brač, gathered during on-site research performed by the paper's author himself.

Key words: *Neo-Latinisms; pastry; dialect of Ložišće; island of Brač; dialectology*

I DOLCI NELLA PARLATA DI LOŽIŠĆA – UN CONTRIBUTO ALLA CONOSCENZA DEI NEOLATINISMI

Sommario

Nelle lingue parlate dell'isola di Brač (Brazza) molti lessemi di origine romanza sono vivi ancor'oggi, soprattutto tra la popolazione anziana. L'articolo presenta ed elabora i nomi di origine neolatina per i dolci usati nella lingua parlata locale di Ložišća sull'isola di Brač, raccolti durante la ricerca sul campo effettuata dall'autore del testo.

Parole chiave: *lessemi di origine neolatina; dolci; lingua parlata di Ložišća; isola di Brač; dialettologia*

Podatci o autoru:

Doc. dr. sc. Filip Galović zaposlen je na Hrvatskome katoličkome sveučilištu u Zagrebu gdje predaje kolegije pretežito iz područja jezikoslovlja. Područje je njegova znanstvenoga interesa jezikoslovlje s posebnim usmjerenjem na dijalektologiju. E-mail: filip.galovic17@gmail.com